

लातूर जिल्ह्यातील विज्ञान विषयाचे अध्यापन करणाऱ्या प्राध्यापकांच्या वाचन अभिरूची : एक
अभ्यास

सिद्दीकी नईम अहेमद, संशोधक विद्यार्थी, रा.तू.म. नागपूर विद्यापीठ, नागपूर
डॉ. सौ. शालीनी एम. साखरकर, ग्रंथपाल, भालेराव विज्ञान महाविद्यालय, सावनेर जि. नागपूर

Received: 05/01/17

Edited: 11/01/17

Accepted: 20/01/17

Area: Education

सार: प्रस्तुत संशोधन लेखात संशोधकाने थोडक्यात प्रस्तावना करून वाचन, वाचन सवयीच्या विविध लेखांनी केलेल्या व्याख्या देवून संशोधनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करून गृहितके मांडली आहेत. प्रस्तुत संशोधनासाठी वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे. तथ्य संकलन करण्यासाठी प्रश्नावली साधनाचा वापर करण्यात आलेल्या माहितीचे सांख्यिकीय विश्लेषण करण्यासाठी काही वर्ग चाचणीचा वापर केला आहे. गृहितकाची चाचणी घेतली असता गृहितक क्र. 1 व 2 चा अभ्यासाअंती स्वीकार झाला आहे. सांख्यिकी विश्लेषण व त्याचे पृथःकरण करून निष्कर्ष काढून शिफारशी केल्या आहेत.

प्रस्तावना :

मानवी जीवनात वाचनाला अनन्य साधारण असे स्थान आहे. वाचनामुळे माणूस विचारी बनतो त्याचे मन सुसंस्कृत होते आणि त्यांच्या अंगी बहुश्रुतपण येतो. ज्ञान प्राप्तीसाठी वाचन हे महत्त्वाचे साधन आहे. माणसाच्या अनुभवाचे विश्व मर्यादित असते त्याला विविध क्षेत्रात घडत असलेल्या घटनांची माहिती नसते. ही माहिती मानवाला त्या त्या क्षेत्रातील तज्ञांनी, अनुभवी व्यक्तींनी लिहिलेल्या लेखांच्या किंवा ग्रंथांच्या वाचनातून मिळू शकते. माणसाच्या बुद्धीची मशागत करण्याचे वाचन हे एक उत्तम साधन आहे. वाचनामुळे माणसाला सरासर विचार करण्याची क्षमता प्राप्त होते आणि त्यामुळे त्याच्या जीवनात येणाऱ्या संकटांना, दुःखद प्रसंगाना तोंड देण्याचे धैर्य प्राप्त होते.

प्राध्यापकांना त्यांचे ज्ञान अद्ययावत ठेवण्यासाठी, चांगले अध्यापन करण्यासाठी व संशोधन कार्या साठी सतत वाचन करावे लागते. वाचनाची गरज भागविण्यासाठी त्यांना ग्रंथालयावर व माहिती तंत्रज्ञानाच्या साधनावर अवलंबून राहावे लागते. विज्ञान विषयाच्या प्राध्यापकांच्या वाचन सवयी विषयी सद्यःस्थितीचा अभ्यास अभ्यासकाने केला आहे.

व्याख्या :

डॉ. रां.कृ. सोहानीकृत 'शैक्षणिक टीपा कोशात' वाचनाची व्याख्या पुढील प्रमाणे केली आहे, "वाचन म्हणजे लिखित संकेतांचा अर्थपूर्ण अवबोध! यात शब्दांची प्रत्यभिज्ञा, प्रवाह, आकलन इत्यादीचा समावेश होतो. तर वाचन कौशल्यात शब्दज्ञान, आकलन/अर्थग्रहण व अस्खलीत वाचन यांचा समावेश होतो."

इमर्सन यांच्या मते "वाचन ही एककला आहे" विष्णूशास्त्री चिपळूणकर यांच्या मते "अन्नाने जसे शरीराचे पोषण होते, तसे वाचनाने मनाचे होते." "अनेक कौशल्यांचा भारदस्त मेळ म्हणजे वाचन."

व्याप्ती / मर्यादा :

प्रस्तुत संशोधनाच्या माहिती संकलनासाठी नांदेड जिल्ह्यातील विज्ञान महाविद्यालयात अध्यापन करणाऱ्या पूर्णवेळ प्राध्यापकांपुरतेच मर्यादित आहे. लातूर जिल्ह्यातील अनुदानित महाविद्यालयातील पूर्णवेळ प्राध्यापकांना एकूण 102 प्रश्नावल्या वितरीतकेल्या, त्यापैकी 76 प्राध्यापकांनी प्रतिसाद दिला त्यास 74.50% एवढा प्रतिसाद मिळाला. व्याप्ती भौगोलिक क्षेत्र लातूर जिल्ह्यापुरती असून मागील पाच वर्षांचा कार्यकाळ (2011-2016) संशोधनाचा कार्यकाळ मर्यादित असेल.

उद्दिष्ट :-

- 1) लातूर जिल्ह्यातील विज्ञान विषयांच्या प्राध्यापकांच्या वाचन सवयीचा अभ्यास करणे.
- 2) वाचन सवयीवर परिणाम करणाऱ्या घटकांचा अभ्यास करणे.
- 3) वाचन साहित्य व वाचकांच्या गरजा यांचा अभ्यास करणे.

गृहितके :

- 1) लातूर जिल्ह्यातील विज्ञान विषयाच्या प्राध्यापकांच्या वाचनाच्या सवयी दिवसेंदिवस कमी होत आहे.
- 2) इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा व माहिती तंत्रज्ञानाचा वाचन सवयी वर परिणाम होत आहे.

संशोधन पद्धती :

प्रस्तुत अभ्यासासाठी अभ्यासकाने वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे. सामाजिक शास्त्रामध्ये सद्यस्थितीचा अभ्यास करण्यासाठी वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला जातो. ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र हे सामाजिक शास्त्राची शाखा आहे. प्राध्यापकांच्या वाचन सवयीचा सद्यस्थितीचा अभ्यास करण्यासाठी अभ्यासकाने वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे. माहिती संकलन करण्यासाठी प्रश्नावली साधनाचा वापर केला आहे तसेच निरीक्षण तंत्राचा वापर केला आहे. मिळालेल्या माहितीचे

विश्लेषण करण्यासाठी सांख्यिकी पद्धतीचा वापर केला आहे. सांख्यिकी विश्लेषण व पृथःकरण करण्यासाठी काही-वर्ग चाचणीचा संशोधकाने वापर केला आहे.

माहिती विश्लेषण :

संकलित करण्यात आलेल्या माहितीचे विश्लेषण खालील

प्रमाणे करण्यात आले आहे. लातूर जिल्ह्यातील विज्ञान विषयाच्या प्राध्यापकांच्याग्रंथालयास भेट देण्याच्या पुनरावृत्ती विषयी विचारलेल्या प्रश्नास मिळालेल्या प्रतिसादा वरून प्रश्नाचे विश्लेषण पुढील प्रमाणे करता येईल.

1. प्राध्यापकाची ग्रंथालय भेट पुनरावृत्ती दर्शविणारा कोष्टक

कोष्टकक्र. 1.1

अ.क्र.	भेट पुनरावृत्ती	होय	%	नाही	%	एकूण
1	दररोज	11	14.47	65	85.52	76
2	आठवड्यातून दोनवेळा	42	55.26	34	44.73	76
3	आठवड्यातून एकदा	9	11.84	67	88.15	76
4	पंधरादिवसात एकदा	8	10.52	68	89.47	76
5	महिन्यातून एकदा	6	07.89	70	92.10	76
6	कधीतरी	0	00	00	00	00
		76	100	304	100	380
		$\chi^2 = 22.8$ $P < 0.01$				

ग्रंथालय भेट पुनरावृत्ती संबंधी वाचक भेट, दररोज, आठवड्यातून एक वेळा, आठवड्यातून दोन वेळा, पंधरादिवसातून एक वेळा, महिन्यातून एक वेळा, कधीतरी असा प्रश्नविचारला असता वरीलप्रमाणे प्रतिसाद मिळाला.

काही -वर्ग सांख्यिकीचाचणी df = 4 करिता 0.01

2. वाचन सवयीवर परिणाम घटक

तक्ताक्र. 1.2 : वाचकांच्या वाचन सवयीवर परिणाम करणारे घटक दर्शविणारा कोष्टक

अ.क्र.	वाचन सवयीवर परीणामकरणारे घटक	होय	%	नाही	%	एकूण
1	टी.व्ही.	32	42.10	44	57.89	76
2	संगणक / इंटरनेट	26	34.21	50	65.78	76
3	मोबाईल / टॅब	15	19.73	61	80.26	76
4	इलेक्ट्रॉनिक्स डिव्हाइसेस	07	9.21	69	90.78	76
5	रेडिओ / टेपरेकॉर्ड इत्यादी	03	4.10	73	96.05	76
		83	100	297	100	380
		$\chi^2 = 120.50$ $P < 0.01$				

प्राध्यापक वाचकांना त्यांच्या वाचन सवयीवर साधारणतः कोणत्या घटकाचा परिणाम होत आहे, टी.व्ही., संगणक, मोबाईल, इलेक्ट्रॉनिक्स डिव्हाइसेस, रेडिओ, टेपरेकॉर्ड इ. विषयी प्रश्न विचारला असता वरील सारणीमध्ये दर्शविल्या प्रमाणे प्रतिसाद मिळाला.मिळालेल्या माहितीचे सांख्यिकी विश्लेषण केले असता काही-वर्ग (χ^2) 120.50 एवढे असल्याचे आढळले.जे मुक्ती संख्या (df = 4) ला करिता 0.01 स्तरावर χ^2 चे 13.3 एवढे आहे. प्राप्त

स्तरावर χ^2 चे मूल्य हे 13.3 एवढे आहे. प्राप्त मूल्य हे 120.50 एवढे आहे. प्राप्त मूल्य हे 0.01 या स्तरापेक्षा जास्त असल्यामुळे वाचकांच्या ग्रंथालय भेट पुनरावृत्तीमध्ये सार्थक अंतर आहे.

H1: गृहितक क्रमांक 1 स्विकारलेला आहे.

मूल्य हे 120.50 चार मुक्ती संख्याला व एक टक्का लक्षणीय पातळीला आवश्यक असलेल्या काही-वर्ग मूल्य पेक्षा अधिक आहे.

H2 : गृहितक क्रमांक 2 स्विकारलेला आहे.

3. वाचन विषयक गरजाची पूर्तता :

ग्रंथालयात वाचन साहित्य उपलब्ध नसल्यास वाचनाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी एकूण सहा पर्याय दिले असता वाचकांनी खालील कोष्टकात दर्शविल्या प्रमाणे प्रतिसाद दिला.

तक्ताक्र. 1.3

अ.क्र.	वाचन विषयक गरजा पूर्णकरण्याचे पर्याय	होय	%	नाही	%	एकूण
1	स्वतः खरेदीकरता	18	23.68	58	76.31	76
2	ग्रंथालयास खरेदी करण्यास भाग पाडता	16	21.05	60	78.94	76
3	इतर ग्रंथालयातून शोध घेता	07	9.21	69	90.78	76
4	मित्र व व्यावसायिक बंधुकडे चौकशी करता	09	11.84	67	88.15	76
5	ग्रंथपालास चर्चा करून अंतर्गत ग्रंथालय देव-घेव करता	08	10.52	68	89.47	76
6	इंटरनेटवर शोध घेता	21	27.63	55	72.36	76
		79	100	377	100	456
		$\chi^2 = 194.74$ $P < 0.01$				

वरील कोष्टकक्र. 1.3 मध्ये नमूद केलेल्या चरासाठी काही -वर्ग मूल्य 194.74 असल्याचे आढळले.जे 5 मुक्ती संख्या (df) ला व एक टक्के लक्षणीय पातळीला आवश्यक असलेल्या काही -वर्ग मूल्य 15.1 पेक्षा अधिक आहे.

प्रस्तुत संशोधन कार्यात 5 मुक्ती संख्या (df) ला व एक टक्के(1%) लक्षणीय पातळीला तक्ता मूल्य 15.1 असून परिगणित मूल्य 194.74 आहे. तक्ता मूल्यापेक्षा परिगणित मूल्य अधिक आहे.

H2 : गृहितक क्रमांक 2 स्विकारलेला आहे.

निष्कर्ष व शिफारशी :

सदर संशोधकाने संशोधना अंती पुढील निष्कर्ष काढले आहेत -

- 1) दररोज ग्रंथालयाला भेट देणाऱ्या प्राध्यापकांची संख्या कमी होत आहे.
- 2) आठवड्यातून एकदा ग्रंथालयास भेट देणाऱ्या प्राध्यापकांची

संदर्भ सूची :

- 1) आघाव उध्दव (2001), 'वाटा वाचनाच्या' शिक्षण संक्रमण, म.रा.उ.मा. शिक्षण मंडळ, पुणे.एप्रिल 2001.
- 2) पोरे सतिश (1998) वाचन संस्कार, पुणे : पद्मगंधा प्रकाशन.
- 3) निकासे सत्यप्रकाश (2007) ग्रंथालय आणि माहिती शास्त्र संशोधन पद्धती, नागपूर : प्रज्ञा प्रकाशन.
- 4) Harris, Albert. J. (1961) How to increase Reading ability, New York : David Mckay.
- 5) Gilliland, John (1972) Read ability, London: Hodder and Stoughton.

संख्या 55.26% लक्षणीय आहे.

- 3) विज्ञान विषयाचे अध्यापन करणाऱ्या प्राध्यापकांच्या वाचन सवयीवर माहिती तंत्रज्ञान व इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांचा परिणाम होत आहे.
- 4) वाचन साहित्य ग्रंथालयात उपलब्ध नसल्यास प्राध्यापक स्वतः खरेदी करतात किंवा इंटरनेटवर शोध घेतात परंतु ग्रंथालयातर्गत देव-घेव करत नाहीत किंवा ग्रंथालयास वाचन साहित्य खरेदी करण्यास भाग पाडत नाहीत.

शिफारशी :

- 1) विज्ञान विषयाच्या अध्यापकांनी दररोज ग्रंथालयात भेट द्यावी.
- 2) टी.व्ही., इंटरनेट, मोबाईलचा वापर करत असताना किमान दररोज एक तास वाचन करावे.
- 3) माहितीच्या गरजा भागवण्यासाठी प्राध्यापकांनी अंतरग्रंथालय देव-घेव करावी.